

Dragan Potočnik

Prispevek h kulturni zgodovini Maribora med obema vojnama – (likovna umetnost)

Likovna umetnost je bila v zgodovini Maribora prisotna že od nastanka naselbine. Tako je Maribor že v prvi polovici 12. stoletja dobil romansko župnijsko cerkev, poznejšo gotško triladijsko stavbo. Gotika pa je predstavljala hkrati prvi višek mariborske umetnosti. Naslednji višek predstavlja doba baroka. Še posebej od 17. stoletja dalje so znana imena domačih ustvarjalcev in prišlekov. Od umetnostnih panog pa je bilo najmočnejše kiparstvo. V 19. stoletju so delovale podobarske rezbarske delavnice. Posvetno umetnost v obdobju od bidermajerja do impresionizma pa označujejo v glavnem portreti slikarjev iz drugih krajev in redkih mariborskih umetnikov. O organiziranem likovnem življenju v Mariboru pred prvo svetovno vojno ne moremo govorit. Tako Maribor pred prvo svetovno vojno ni poznal ne likovnih razstav, ne umetniških združenj, ne nemških in ne slovenskih. Razlogov za to je več. Eden izmed je gotovo narava upodablajoče umetnosti, ki se v narodnostnem boju ni zdela pomembna ne nemški in ne slovenski strani. Nekaj je k temu prispeval tudi položaj Maribora, ki se je razvijal v senci deželnega središča Gradca.

Pogled na Frančiškansko cerkev pred letom 1914. (Pokrajinski arhiv Maribor, fond Fototeka).

Maribor v Kraljevini Srbov Hrvatov in Slovencev

Maribor je po senžermenski mirovni pogodbi z Avstrijo (10. september 1919) s svojim zaledjem pripadel Kraljevini Srbov Hrvatov in Slovencev. V novi državi je izgubil svoj prejšnji gospodarsko-prometni položaj. Spremenila se je narodnostna struktura prebivalstva. Upošteval se je kriterij maternega jezika, tako da je bilo v mestu 73% Slovencev in le 22% Nemcev. Za primerjavo je zadnje avstrijsko štetje, ki je bilo leta 1910, ugotovilo, da živi v Mariboru 81% Nemcev in le 13% Slovencev. Ob tem je treba vedeti, da avstrijska ljudska štetja niso prikazala realnega stanja narodnostne sestave mariborskega prebivalstva, saj so iz političnih razlogov namesto kriterija narodnosti uporabljali kriterij občevalnega jezika (Umgangssprache). Kriterij občevalnega jezika je namreč omogočal politični in gospodarski pritisk na prizadete osebe, zlasti na doseljence v mesto. Ti so zaradi pritiskov kot svoj lastni jezik navedli jezik večine v okolju, torej nemščino. Spremenila se je tudi družbena struktura mestnega prebivalstva, saj se je predvsem nemško uradništvo izselilo. V mesto so prišli novi priseljenci, največ s Primorske, deloma s Koroške in iz Kranjske pa tudi iz drugih pokrajin nove države. Če upoštevamo predvojne razmere, je razumljivo, da je slovenizacija mesta po letu 1918 potekala postopno. Slovenska občinska uprava je izdala več zakonskih predpisov, s katerimi so bile odpravljene ponemčevalne organizacije. Izločila je ključne nemške institucije, kot sta bili Südmark in Schulverein. Kljub temu so mesto še vedno pretresala slovensko-nemška nasprotja. Nemci se z zlomom monarhije niso sprijaznili in niso sprejeli zgodovinsko dejstvo nastanka jugoslovanske države.

Spremembe po letu 1918 z nacionalno osvoboditvijo pa pomenijo odločilen mejnik tudi v razvoju **mariborske likovne dejavnosti**. Ta se je odslej odvijala organizirano, gonilna sila pri tem pa so bile nove, izrazito slovenske umetniške osebnosti.¹

Stara trta, ulični detajl na Lentu pred letom 1941. (Pokrajinski arhiv Maribor, fond Fototeka).

¹ France Stelè, Slovenska likovna umetnost po vojni, Spominski zbornik Slovenije, Ljubljana 1939, str. 283–290.

Pri začetkih kulturne vloge upodablajoče umetnosti je bilo pomembnih več dejavnikov. Maribor je v novi državi hitro in spretno postal drugo kulturno središče Slovencev. V mestu so začeli snovati slovenske kulturne ustanove že leta 1919. Tako je poleti tega leta pričela z delom osrednja kulturna in umetniška institucija – Narodno gledališče. Mestna občina, ki se je zavedala pomena gledališča, je največ pripomogla k temu, da je iz skromnega temelja, ki ga je postavilo Dramatično društvo pred letom 1918, nastalo pravo narodno gledališče. Iz skromne osnove se je formiralo tudi knjižničarstvo, ki je doseglo zavidljivo raven s Študijsko knjižnico, Prosvetno knjižnico, knjižnico Delavske zbornice in Ljudsko knjižnico. V obdobju med svetovnimi vojnami sta se oblikovali tudi osrednji kulturno znanstveni ustanovi v mestu, to sta Mestni muzej in Banovinski arhiv.

Zelo velik vpliv na kulturo v mestu je imelo tudi glasbeno življenje. Še posebno Glasbena matica je s svojim vsestranskim delovanjem opravila pomembno poslanstvo za razvoj slovenske glasbe v mestu. Kot amaterji so pripravili več uspešnih koncertov, ki bi jih bilo težko pripraviti v bistveno boljših pogojih.

V mestu so delovali tudi številni literarni umetniki, ki so se s svojimi deli zapisali tudi v širši slovenski prostor. Še posebej velik vpliv je imelo literarno delovanje na mladino, ki je izdajala številne dijaške liste.

Maribor, Slomškov trg (Cerkveni trg) okrog leta 1930. (Pokrajinski arhiv Maribor, fond Fototeka).

Pomembno vlogo pri začetkih kulturne vloge upodablajoče umetnosti po prevratu v Mariboru je imel general Rudolf Maister, ki se je zavedal, da zmage slovenstva v mestu ni moč utrditi samo z orožjem, marveč je treba pot do zmage tlakovati tudi s kulturo. Pa tudi sicer mu je bilo likovno izražanje blizu. Iz skiciranja vojaških položajev v dunajski kadetnici je zrastle krajinarstvo, ki ga je predstavil javnosti. Krajjin v olju je upodobil več. Mestni muzej Ljubljana ima v svoji likovni zbirki Maistrovo sliko Bleda v olju na platnu. Rudolf Maister je bil tudi dober prijatelj Riharda Jakopiča in Matije Jame.

Pomembno vlogo pa so pri organiziranju kulturnega življenja v Mariboru imeli tudi Primorci, ki so v mnogočem pripomogli, da je mesto preraslo okvirje provincialnega kulturnega mesteca izpred leta 1914. Tako je v zvezi z organiziranjem likovnega življenja v mestu posebej pomemben prof. Viktor Cotič, ki je bil rojen leta 1885 v Trstu in je študiral slikarstvo na Dunajski akademiji. Kot profesor risanja je služboval od leta 1918 do 1933 na mariborski realki. Poleg njega pa še nekaj Primorcev: Franjo Stiplovšek, Avgusta Šantel in Anton Gvajc.

Na pobudo Viktorja Cotiča in generala Maistra je bila v kazinskih prostorih 8. decembra 1920 odprta prva razstava likovne umetnosti v Mariboru. Katoliška Straža je v povabilu na prvo umetniško razstavo vabila že v začetku oktobra, ko je poročevalec zapisal: »Ker je to prva slovenska razstava na Štajerskem se opozarjajo vsi slikarji in kiparji, zlasti iz slovenske Štajerske, da bi se polnoštevilno udeležili. Istočasno z razstavo se bo ustanovil v Mariboru »umetniški klub«, čigar naloga bo prirejati nadaljnje razstave in skrbeti za druge prireditve umetniškega značaja.«² V veliki kazinski dvorani je navzoče goste, prisotni so bili zastopniki državnih avtonomnih in vojaških oblasti, raznih političnih, kulturnih in strokovnih društvenih organizacij, skupaj nad sto, pozdravil predsednik pripravljalnega odbora Rudolf Maister, ki je med drugim dejal: »Potem pa je prišel preobrat in z njim v te kraje nova doba – vsa svetla in gorka. Duše naših kulturnih delavcev so zavriskale, v Pohorju je zajekal hrast, je zašumela bukev, zvonko so zapele Slovenske gorice, tiste lepe slovenske gorice, v katerih čepi za vsakim grmom pesmica in steza ročici proti samcatemu potniku in ga vabi, da jo dvigne iz zatišja. In kar samo iz sebe je vzkipelo to življenje, kakor vrelec in niti nihče ni vprašal zakaj in od kod. Saj je ves ta naš zeleni Štajer tako hrepeneče in tako komaj čakal tega duševnega preobrata in poleta, kakor nestrpno čaka spomladi bujno cvetno popje, da sme bušniti iz svoje zaklopljene postelje in vzkipeti proti zlatim živim solnčnim žarkom. Tako se nam je razšopirila duša, da je kar sijalo iz nje... Da, kulturni zgodovinar bo moral o Mariboru zabilježiti, da se v kulturnem oziru v prvih dveh letih po preobratu ni nikjer toliko zgodilo, kakor tukaj, kar je tem večjega pomena in vrednosti, ker se je moralo vse na novo in skoro iz nič graditi. O upodabljanju umetnosti pa do danes v Mariboru in našem Štajerju sploh ni bilo mnogo videti in čuti, kakor da je ne bi bilo treba, in ne bi imel nihče smisla za njo. Umetniške razstave sploh še ni bilo v Mariboru. Lansko leto že mi je agilni naš slikar Cotič namignil, da moramo prirediti razstavo umetnin. Te ideje se je trdno oklepal. Čim dalj je bival tu, tem bolj je bil uverjen, da morajo v teh lepih krajih, kjer vsak kotic v vsakem letnem času ponuja človeku čopič in paletu, živeti ljudje, ki imajo odprte oči in vsprejemljivo dušo za naravno to našo lepoto. To je naš začetek, skromna kal, ki pa je pognala iz zdravega živega jedra. Naj tudi ta Cotičeva razstava doseže svoj vzvišeni cilj in naj iz Prekmurja, iz Štajerja pa tja do Karavank pritegne vse naše obmejne upodabljalne umetnike k II. umetniški razstavi v našem kulturnem Mariboru, ki bo v doglednem času izpremenil svoj grb tako, da bo njegov golobček k tlom obrnjeno glavico dvignil in se vzpel kot kulturni naš feniks k žarečemu jugoslovanskemu solncu.«³ Analiza otvoritvenega govora nam pokaže, da je Rudolfa Maistra zanimala predvsem narodno buditeljska prvina tega manifestativnega dejanja. Narodnostno obrambni moment je bil sicer prisoten v celotnem dvajsetletnem obdobju do druge svetovne vojne, ni pa bil osrednje gonilo in cilj likovnega delovanja v Mariboru.⁴ Otvoritvene besede generala Maistra so

² I. umetniška razstava (opozorilo slikarjem in kiparjem Slovenske Štajerske), Straža 12 (1920) 110, 4. X.

³ Iz nagovora generala Rudolfa Maistra ob slavnostni otvoritvi I. umetniške razstave v Mariboru, Tabor 1 (1920) 91, 15. XII., str. 1.

⁴ Prav nejasnost idejnih konceptov, na katerih naj bi deloval umetniški klub Ivan Grohar, kaže, kako hitro se je inicialna ideja izčrpala, po dveh ali treh letih pa celo postala moteča. Na to kažejo tudi spori med mariborskimi ustvarjalci. (Andrej Ujčič, Položaj upodabljalne umetnosti med obema vojnoma v Mariboru, Katalog Umetnostne galerije Maribor, Maribor 1984, str. 5).

bile tudi polne vznesenosti in sprevergle so se v pretirano, nekritično hvalo, ki so jo povzeli tudi drugi strokovno nepodkovani pisci. Bolj zmeren je ostajal Makso Šnuderl, ki je sicer pripisal razstavi velik pomen, z očitkom, da so organizatorji pozabili na njen globlji umetniški pomen. Zapisal je tudi, da je razstava sestavljena iz zbirke slik v Mariboru in okolici živečih umetnikov, da pa marsikatero delo ne bi smelo biti razstavljeno. Med drugim je še zapisal: »Zdi se mi, da pomeni ta razstava tretjo zmago nad useljenim nemštvom v Mariboru: Maestrova zasedba, Nučičevo gledališče, Cotičeva razstava! Bali smo se, da ta prva naša umetniška razstava v našem Mariboru ne bo našla onega pravega razumevanja, kakršnega smo si želeli, toda hvalabogu, varali smo se! Kljub skrajno slabemu in neugodnemu vremenu jo obišče dan za dnevom čez sto oseb. Istotako je s prodajo. Od razstavljenih umetnin jih je že danes prodanih prav lepo število in kdor si še misli nabaviti to ali ono razstavljeno sliko, se mora požuriti, da ne bo prišel prepozno, ko bo že vse boljše oddano.«⁵ Prva razstava likovne umetnosti v Mariboru, ki je obsegala 184 umetnin 28 umetnikov je, kot lahko razberemo iz Šnuderlovega zapisa umetniško in gmotno vendarle presešla pričakovanja. Veliko razstavljenih umetnin so tudi prodali. Vse to je dokazovalo, da se Maribor želi vključiti v intenzivnejše likovno življenje. Ob prvi umetniški razstavi se strokovna kritika ni oglasila, tudi glavni organizator razstave Viktor Cotič je v kulturnem vestniku *Zrnje* med drugim zapisal: »In kakšna so ta dela?« To prepustim tebi moj narod, da ti sodiš, da ti ceniš, a še eno, podpiraj ideal, ki je tako svet in čist.«⁶ V enem od poznejših zapisov je Šnuderl o kritiki zapisal: »Kakšno spričevalo je dobila ta razstava, tega za enkrat še ne smemo vpraševati. Kdo bo zahteval takoj elegance od otroka, ki je pravkar shodil? Za Maribor je bila dobra, kjer je vsaka kaplja v kulturni suši dobrodošla in ker je bila prvi korak otroka, četudi še morda ne drži.«⁷ Kljub odsotnosti strokovne kritike pa lahko ugotovimo, da so bile moči nastopajočih neize-načene in umetnostno nazorsko precej konservativne.

Dogodek je vzpodbudil ustanovitev Umetniškega kluba Grohar, ki je združeval slovenske likovne umetnike v mestu. Prvi predsednik Umetniškega kluba je bil Viktor Cotič, podpredsednik je bil Ivan Karlovič Janovsky, tajnik Franjo Stiplovšek, blagajnik Franc Kranjc, odbornica Avgusta Šantel, častni član pa je bil Rudolf Maister. Vanj so se vključili slikarji in kiparji, ki so študij končali na umetnostnih akademijah v Pragi in Zagrebu. Klub je organiziral slikarske tečaje in skrbel za vsakoletne slikarske in kiparske razstave. Že kmalu pa so se lotili ustanovitve strokovne knjižnice in sicer tudi tako, da so posamezniki darovali klubu knjige umetniške vsebine. O ustanovitvi kluba je poročevalec v *Taboru* zapisal: »Ivan Grohar je živel v dolini šentflorjanski lačen in žejen, reven in zapuščen. In vendar so se zbrali raztrese ni umetniki in se spomnili njega, ki naj bi združil umetnike na naši severni meji v strokovno zvezo. Pomemben je ta dan v kulturnem življenju tega dela naše domovine, kjer je bilo zasejane toliko ljulike med žito.«⁸ Po dolgih letih so se torej zbrali likovni umetniki in se spomnili Ivana Groharja ter umetniški klub poimenovali po njem.

Septembra 1921 sta se na novi razstavi v gornjih prostorih mariborskega gledališča predstavila mlada člana Groharja Nande Vidmar in Franjo Stiplovšek, zastopnika modernejše smeri. Stiplovška je kritika ocenila kot mirnejšega, njegova dela pa bolj izgotovljena. Naglasila je njegov smisel za barve ter masivnost in pastoznost, s katerima je stopnjeval plastiko

⁵ Makso Šnuderl, Nekaj misli ob otvoritvi I. umetniške razstave v Mariboru, *Tabor* 1 (1920) 90, 14. XII.

⁶ Ocena razstave, *Zrnje* 12, 15. I. 1921.

⁷ *Tabor* 2 (1921), 1. VII.

⁸ Umetniški klub »Grohar«, *Tabor* 1 (1920) 93, 17. XII., str. 1.

Gledališče – kazino, kjer je bila prva likovna razstava v Mariboru. (Pokrajinski arhiv Maribor, fond Fototeka).

predmeta. Očitno so predstavljala Stiplovškova dela s te razstave še kratkotrajni dolg impresionizmu. Nandetu Vidmarju pa je kritika napovedovala prihodnost na grafičnem področju.⁹

Na naslednji skupni predstavitvi ob Pokrajinski obrtni razstavi v telovadnici dekliške meščanske šole leta 1922 je razstava že pokazala, da se je v Groharju izvršila selekcija, ki je pokazala, da je Maribor v likovni umetnosti napredoval.¹⁰ Hkrati pa je razstava nakazala vse večji razkorak med starejšimi in mlajšimi člani.

Istega leta se je 12 Groharjevih članov udeležilo velike jugoslovanske razstave ob kraljevi poroki v Beogradu. Razstavljali so: Viktor Cotič, Ivan Janovsky, Ivan Kos, Vilko Apih, Egon Baumgartner, Ivan Hollega, Pipa Peteln, Franjo Stiplovšek, Ante Trstenjak, Avgusta Šantel, Henrika Šantel in Josip Tscharre.

Od 4. do 16. novembra je v dvorani moškega učiteljskega potekala IV. umetniška razstava kluba Grohar – kolektivna razstava Antona Gvajca. Breda Ilich-Klančnik je o Gvajčevi razstavi zapisala: »Čeprav se Gvajčeva prisotnost v mariborskem likovnem življenju razteza še v trideseta leta, je ostajal njegov opus v formalnem in vsebinskem smislu do konca nespremenjen ter se ni niti za las odmaknil od pustih, okorelih in realističnih šablon in dunajskega akademizma... Gvajčeva, v akademski realizem zaprta ustvarjalnost, seveda ni imela na mlajše generacije nikakršnega vpliva, pri publiku pa je vse do konca uživala nezmanjšano občudovanje.«¹¹ No to občudovanje se kaže tudi v prodaji njegovih slik in seveda v umetniškem okusu takratnega Maribora. Tako je največji uspeh v prodaji umetnin dosegel prav Anton Gvajc, ki je menda na eni sami razstavi prodal kar tri četrtine svojih slik.¹²

⁹ Breda Ilich-Klančnik, Likovno življenje med obema vojnoma v Mariboru – prvo desetletje, Katalog Umetnostne galerije Maribor, Maribor 1984, str. 10.

¹⁰ Radivoj Rehar, Umetniški paviljon v Mariboru, Tabor 3 (1922) 216, 24. IX., str. 2.

¹¹ Breda Ilich-Klančnik, Likovno življenje med obema vojnoma v Mariboru – prvo desetletje, Katalog Umetnostne galerije Maribor, Maribor 1984, str. 11–12.

¹² Andrej Ujčič, Položaj upodabljalno umetnosti med obema vojnoma v Mariboru, Likovno življenje med obema vojnoma v Mariboru – prvo desetletje, Katalog Umetnostne galerije Maribor, Maribor 1984, str. 6.

Ob koncu leta je bil Groharjev gost Nemeč Johannes Hepperger. Makso Šnuderl je v Jutru, 28. decembra 1922 ob tem gostovanju zapisal: »Najmanj pa je v redu dejstvo, da objavlja Grohar poleg slovenskih za gosta nemške, in to celo gotične lepake! Bojim se, da bo klub s takim delom zapravljal velik del simpatij.« Žal so bili taki »spodrsaljaji« del mariborskega vsakdana še dolga leta po prevratu.

Očitno pa je postajalo, da se likovna umetnost v Mariboru ne bo mogla razmahniti, dokler mesto ne dobi umetnostne galerije. Gostovanje po raznih dvoranah in telovadnicah je umetnosti jemalo velik del njene prave vrednosti. Zato je Umetniški klub Grohar hotel ustanoviti umetniški paviljon in galerijo ter umetniško šolo. Občina je že leta 1923 reagirala na aktivnost Umetniškega kluba Grohar, saj mu je brezplačno odstopila zemljišče na Zrinjskega trgu (danes Trg Borisa Kidriča) za gradnjo umetnostnega paviljona. Klub je v tem letu pripravil japonsko noč, dobiček te prireditve pa je namenil bodoči graditvi umetniškega paviljona. Poročevalec je v Taboru ob tem dogodku zapisal: »Plakati, delo znanega mariborskega umetnika Viktorja Cotiča viso po plakatnih stenah. Oznanjajo veliko umetniško predpustno prireditev mariborskih umetnikov – združenih v klubu Grohar, ki se bo vršila 20. januarja 1923 v Götzovi dvorani. Ves Maribor se z mrzličnim razpoloženjem pripravlja za to veliko prireditev, ki bode prekašala vse, kar se je podobnega že vršilo pri nas. Spominjamo se pri tem na poezijo parkov v luninem svitu, na čudovite nočne metulje in še čudovitejša ptice, na kresnice, lampijone, na zmaje grotesknih oblik in predvsem na tihe nežne geže (geishe). Vse to in še mnogo več bomo videli na japonski noči v Mariboru. Glavno, kar moramo omeniti pa je, da je ves čisti dobiček namenjen projektirani zgradbi umetniškega paviljona v Mariboru.«¹³ Katoliška Straža je ob tem takoj reagirala. Poročevalec je zapisal: »Je to umetnost? Kakor slišimo pripravljajo gospodje umetniškega kluba Grohar posebno plesno prireditev imenovano Japonska noč. Ne vemo, če je v skladu s cilji in stremljenji slovenskega umetniškega kluba, da potroši denar in energijo za eno samo pretirano plesno zabavo, ljudem pa natvezuje, da hoče povzdigniti umetniški dom.«¹⁴ Kakorkoli japonska noč je bila dobro obiskana. Dobro obiskana pa je bila tudi naslednja prireditev Groharjevcev Bohemski večer. Kljub temu, da so se likovni umetniki združeni v Umetniškem klubu Grohar zavedali, da bodo lahko širili zanimanje za umetnost le, če bodo imeli stalen primeren prostor, ki bi ga preuredili v razstavišče, so vse bolj očitna notranja nesoglasja v klubu onemogočala ureditev stalnega umetniškega paviljona. Svoje pa je prispevalo tudi pomanjkanje sredstev. V drugi polovici dvajsetih let so želeli pridobiti v razstavne namene kavarno v parku. Kljub posredovanju Rudolfa Maistra jim ni uspelo.¹⁵ Tako so se morali ljubitelji likovne umetnosti v Mariboru za svoje prostore boriti še več kot trideset let. Zaradi težav s prostori so ljubitelji likovne umetnosti pomagali umetnikom tudi tako, da so po vzoru dunajskih, zagrebških in drugih salonov za stalne umetniške razstave odprli v Mariboru tudi več lokalov, ki so jih namenili stalnim razstavam; tako tudi v Šolski ulici (Ulica 10. oktobra), kjer je tvrdka Ernest Zelenka poleg svoje trgovine uredila obširen razstavni prostor. Razstavni prostor je uredil tudi knjigovez Vahtar v Gosposki ulici.

Leta 1923 so bile Groharjeve gostje zagrebške umetnice z izdelki umetne obrti. V maju istega leta pa so v veliki kazinski dvorani razstavljali še ljubljanski umetniki, ki so delovali združeni v klubu Vesna. To je bila hkrati tudi prva razstava ljubljanskih umetnikov v Mariboru. Ta in naslednje razstave kažejo na to, da so mariborski in ljubljanski likovniki med seboj redno sodelovali. Tako je Maribor mogel spoznavati likovna dela umetnikov, ki so se povzpe-

¹³ Japonska noč, Tabor 4 (1923) 12, 17. I., str. 3.

¹⁴ Straža 14 (1922) 141, 11. XII., str. 3.

¹⁵ PAM, MOM, št. škatle 288, št. spisa 16260. Dopis mestnemu magistratu 13. VI. 1928.

li v vrh slovenske likovne ustvarjalnosti. Ob tem se velja spomniti, da je bilo sodelovanje na drugih področjih kulturnega delovanja med mestoma precej slabše, tako npr. na področju gledališkega sodelovanja.

Po že tradicionalni obrtni razstavi, kjer so se člani predstavili s svojimi slikarskimi in kiparskimi deli, je bila konec leta 1923 še kolektivna razstava akademskega slikarja Ante Trstenjaka, ki se je Mariborčanom predstavil še večkrat. Ljutomerski rojak, ki je študiral v Pragi in v Parizu, je najpogosteje razstavljal pokrajinske motive v olju, akvarelu in pastelu iz Slovenskih goric, Prekmurja in Prlekije. Trstenjak je s to samostojno razstavo sprožil tudi prva ostra generacijska nasprotja med Groharjevimi člani, hkrati pa je napovedal še odločnejši prodor mlajše generacije.¹⁶

Aprila naslednjega leta je bila v kazinski dvorani umetniška razstava Kluba mladih iz Ljubljane. Razstava je obsegala več kot sto del. Med drugim so razstavljali: Tone Kralj, France Kralj, Božidar Jakac, Fran Zupan, Ivan Napotnik, Tine Kos.¹⁷ Da bi mariborska publika lažje dojela bistvo ekspresionističnega izraza, sta Stiplovšek in Šnuderl v okviru Ljudske univerze pripravila predavanja; Stiplovšek je govoril O večnem iskanju forme v umetnosti,

Ante Trstenjak – *Portret žene, olje na platnu (1928)*. (Likovno življenje med vojnama v Mariboru, Umetnostna galerija Maribor).

¹⁶ Breda Ilich-Klančnik, Likovno življenje med obema vojnama v Mariboru – prvo desetletje, Katalog Umetnostne galerije Maribor, Maribor 1984, str. 12.

¹⁷ Otvoritev razstave »Kluba mladih« v Mariboru, Jutro 5 (1924) 93, 17. IV., str. 3.

Šnuderl pa O nujnosti ekspresionističnega izražanja. Kljub prizadevanjem predavateljev in naklonjenosti kritike pa Ljubljančani s svojo VII. razstavo Kluba mladih niso imeli uspeha.

Spori med starejšimi (Cotič, Gvajc) in mlajšimi umetniki (Trstenjak, Pirnat, Kos), nejasnost idejnih konceptov, na katerih naj bi deloval Grohar, je v letu 1924 povzročil, da so mladi mariborski umetniki praški diplomant Ivan Kos, Franjo Stiplovšek in zagrebški študent Nikolaj Pirnat ustanovili mariborski Klub mladih. Dr. Sergej Vrišer je o ustanovitvi novega umetniškega kluba zapisal: »Tako so si sčasoma stali nasproti slikarji, ki so še prisegali na akademski realizem in zapozneli impresionizem, na drugi strani pa mladi umetniki, ki so se oblikovali ob vzorih ekspresionizma, nove stvarnosti in sodobnih kolorističnih prizadevanj. Razlike v umetnostnih pogledih so nujno vodile k nesoglasjem«. ¹⁸ V Kazinski dvorani so se od 28. septembra do 19. oktobra mladi umetniki s svojimi deli tudi predstavili. Božidar Borko je ob razstavi zapisal: »Združili so se trije umetniki, mladi, borbeni, v dno duše preverjeni, da je umetniško delo več kot gmotna vrednota, da je to kos duše, ki kaže odtise individualnega iskanja lepote in resnice ter odtise časa in naroda«. ¹⁹ Nastop te trojice je dal dokončno vedeti, da so Groharju, klubu rokodelcev in obrtnikov, kot ga imenuje Šnuderl, šteti dnevi.

V stremljenju, da pomaga pri likvidaciji notranjih sporov, je Viktor Cotič kot predsednik kluba odstopil. Novi predsednik je postal zastopnik starejše struje impresionistov Anton Gvajc. Ob koncu leta je Grohar pripravil še zimsko razstavo grafik in akvarelov. O tej razstavi je poročevalc v Jutru 21. decembra zapisal: »Klub Grohar poskuša zadovoljiti stare in mlade. Poleta in razvoja novih smeri ne ovira, respektirati pa hoče umetnostne nazore starejše generacije. To hotenje po zblizanju se nenavadno jasno izraža na tej razstavi. Najizrazitejši zastopnik starejših umetnikov je Gvajc. Tudi sestri Henrika in Avgusta Šantel se gibljeta v isti liniji, kakor Gvajc. Tšcharre ni izazita osebnost. Kipar Sojč ni revolucionar, toda njegova dela so prikupna. Baumgartnerjevi akvareli so barvne impresije, Peteln je najizrazitejši predstavnik mladih. Največ grafik je razstavil Žagar«. Po tej decembrski razstavi je delo Umetniškega kluba Grohar zamrlo. Tako v letu 1926 o Groharju ni več nobenih poročil.

V Mariboru živeči likovni umetniki so vendarle čutili potrebo po potrditvi svojega dela pred občinstvom. Tako so se novembra 1926, z več kot 80 deli v kazinski dvorani predstavili Viktor Cotič, Ivan Kos, Nikolaj Pirnat, Janez Mežan in Lojze Žagar. V Taboru o dogodku lahko preberemo, da je razstavo slavnostno odprl Makso Šnuderl, ki je v nagovoru poudaril, »da tudi mariborske razstave kažejo razvoj povojne umetnosti; medtem ko smo videli na prejšnjih razstavah v tej dvorani revolucijske zaletе, iskanje nekih novih oblik in zapostavljanje vsebine v prid zunanjemu materialnemu izrazu, se opaža na zadnjih razstavah že ustaljenost in umirjenost. Bile so razstave, ko naše občinstvo ni razumelo umetnikov, na tej razstavi govori zopet čista doživljena lepota. Zato se je nadejati, da bo prinesla nova razstava našim domačim umetnikom mnogo moralnega in gmotnega uspeha«. ²⁰

Od 27. novembra do 5. decembra istega leta se je v Kazinski dvorani predstavil še Ante Trstenjak, ki se je v tem času izpopolnjeval v Parizu. Razstava je obsegala ok. 50 del v olju, akvarelu in pastelu. Prevladovali so pokrajinski motivi iz Prlekije. Trstenjak je bil član Umetniške družine v Pragi in član Salon d'automne v Parizu. Čeprav se je s svojimi deli v Mariboru predstavljal le občasno, je bilo občinstvo z njegovim delom, ki je nastajalo v Parizu, Italiji, Pragi in drugje dobro seznanjeno. Tisk je pogosto poročal o njegovih uspehih v tujini.

Razstave likovne umetnosti pa so bile v naslednjih letih vse redkejše. Tako je bila leta 1929 le ena razstava, o kateri pa je zapisal poročevalc v Mariborskem večerniku Jutra, da ni

¹⁸ Sergej Vrišer, Likovna umetnost v Mariboru, Maribor skozi stoletja, Razprave I., Maribor 1991, str. 630.

¹⁹ Božidar Borko (I-us Ignotus), Otvoritev umetnostne razstave Kos-Pirnat-Stiplovšek, Tabor 5 (1924) 222, 28. IX.

²⁰ Otvoritev umetniške razstave v Mariboru, Tabor 7 (1926) 253, 7. XI., str. 3.

Ivan Kos – Lastna podoba, linorez (1932). (Likovno življenje med vojnoma v Mariboru, Umetnostna galerija Maribor).

bila dovolj enotna in dovolj skrbno organizirana.²¹ Ni bilo sledu o nekdanji iniciativnosti, niti o klubu Grohar in tudi zamisel umetniškega paviljona in šole je padla v pozabo. Vzrokov za nastalo mrtvilo je bilo več. Poleg omenjenega nesoglasja med umetniki je svoje prispevala tudi gospodarska in politična kriza v državi, ki je uničujoče vplivala tudi na kulturo, na prosveto in umetnost. Umetnikom je zmanjkalo poleta in volje do zблиževanja z javnostjo.

Obdobje od 1930 do 1941

Šele začetek novega desetletja je premaknil mariborsko likovno situacijo iz tako rekoč mrtve točke. Konec leta 1931 so na pobudo slikarja Janeza Mežana ustanovili novi umetniški klub, imenovan Brazda. Novi klub likovnih umetnikov, ki ga je vodil Radivoj Rehar,²² je

²¹ Naše kulturno življenje, MVJ 3 (1929) 31. XII., str. 2.

²² Predsednik novega kluba ni bil likovni ustvarjalec, temveč publicist in književnik Radivoj Rehar. Rehar je zagotovil likovnim manifestacijam v Mariboru v tridesetih letih izjemno publicistično vrednotenje. Predvsem je sam objavil veliko člankov in nekaj konceptualnih študij o likovni problematiki. V teh člankih je še posebej poudarjal obmejno nacionalno-kulturno vlogo kluba.

nastal z namenom, da nadaljuje tradicijo kluba likovnih umetnikov Grohar in da povabi vse na bivšem Štajerskem živeče slikarje in kiparje k sodelovanju.

Tako kot pri Groharju lahko tudi v novem klubu hitro ugotovimo, da Brazda deluje predvsem kot organizator razstav svojih članov in gostov, ne zasledimo pa trdnejšega programskega koncepta.

Slikarji Brazde so bili realisti (Anton Gvajc), zastopniki ekspresionizma (Ivan Kos, Karel Jirak) in impresionisti, med njimi Albert Sirk. »Večino članov Brazde družijo zato neka skupna svojstvenost, ki je vsekakor najbolj sodobna«, beremo v Mariborskem večerniku Jutra 30. novembra 1934.²³

Že 6. decembra 1931 so se občinstvu predstavili vsi mariborski in okoliški slikarji in kiparji, ki so bili organizirani v novem umetniškem klubu. Razstavljali so Viktor Cotič, Anton Gvajc, Karol Jirak, Ivan Kos, Janez Mežan, Franc Ravnikar, Albert Sirk in Ante Trstenjak. Razstava, ki je bila v mali dvorani Uniona, je bila organizirana pod pokroviteljstvom mariborskega mestnega župana. V Mariborskem večerniku Jutra so v poročilu o otvoritvi zapisali: »Ta razstava nam dokazuje, da se v skritih zatišjih naših likovnih umetnikov ustvarja marsikaj, kar bo imelo stalno vrednost. Nekaj tega je zbrala ta razstava in postavila pred mariborsko javnost., toda dela bodo na ogled samo do 19. t.m., nato bodo spet romala v ateljeje in stanovanja onih, ki so jih napravili. Malo bo obiskovalcev, ki se bodo še kdaj spomnili naje. In vendar bi bilo potrebno, da bi tudi bodoči rodovi mogli spoznavati prve začetke slovenske likovne umetnosti v Mariboru. Po njih bi šele mogli presoditi stremljenja osvobodjene obdravske slovenske prestolnice in razumeti, da je stremela kvišku na vseh koncih in krajih in da se je pravilno zavedala ne le svojega političnega, ampak tudi kulturnega poslanstva...«²⁴

Anton Gvajc – Mariborski pristan, olje na platnu (ok. 1930). (Likovno življenje med vojnama v Mariboru, Umetnostna galerija Maribor).

²³ Naša likovna umetnost, MVJ 8 (1934) 274, 30. XI., str. 4.

²⁴ Za ustanovitev Umetnostne galerije v Mariboru, MVJ 5 (1931) 9. XII., str. 2.

Z ustanovitvijo novega društva se je torej spet odprlo vprašanje umetnostne galerije v Mariboru. Še pred koncem leta 1931 so člani odbora kluba poslali Mestnemu občinskemu svetu v Mariboru dopis, kjer so v prošnji za nakup slik med drugim zapisali: »Upoštevajoč dejstvo, da je mestna občina naša največja in najvažnejša avtonomna oblast v Mariboru in v vsej bivši mariborski oblasti, se obračamo na slavni mestni občinski svet s prošnjo, da bi iz občinskih sredstev odobril nakup nekaterih umetnin, ki so razstavljene na sedanji prvi razstavi kluba »Brazde«. Za našo gledališko umetnost, za glasbo, stavbarstvo, prosveto vseh vrst itd. je mestna občina v teh dvanajstih letih po osvobojenju žrtvovala zelo veliko, ničesar pa ni doslej še žrtvovala za našo likovno umetnost, dasi je tudi ona neobhodno potrebna razvoja in eksistence, ako hočemo, da bo Maribor v vseh kulturnih in umetnostnih panogah resnično narodno središče. Bilo bi tedaj nujno potrebno, da bi mestna občina poskrbela za to, da dobi naše mesto čimprej vsaj skromno umetnostno galerijo, ki bi se z malimi vsakoletnimi dotacijami dala brez vidnih bremen ustanoviti. Zaenkrat, dokler zanjo še ni primernih prostorov, pa naj bi se nakupljene umetnine uporabile za okrasitev magistratnih dvoran in uradov... mnenja smo, da bi se iz rednih postavk dala najti vsaj skromna vsota, s katero bi se kupilo vsaj po eno delo od vsakega umetnika, ki je zastopan na sedanji razstavi. Mestna občina bi z nakupom teh del v znatni meri podprla naše umetnike in novi klub »Brazda«, ki stoji pred veliko nalogo vzpostaviti nove stike med našo likovno umetnostjo in javnostjo in bo zato že februarju prihodnjega leta priredil svoje razstave v Celju in drugod po naši ožji domovini.«²⁵ Mestni občinski svet je pokazal razumevanje do novega kluba in je na seji upravnega odbora, 16. januarja 1932 odobril, da se nakupijo sledeče slike: Viktor Cotič: Breg na ribnici, Janez Mežan: Ribniška jezera, Ivan Kos: Lepa jesen, Albert Sirk: Skopje, Ante Trstenjak: Koča v Goricah, skupaj za ceno 3200 din.

Brazda v naslednjem letu ni pripravila nobene razstave. 22. oktobra 1932 pa zasledimo prvo slovensko fotografsko razstavo v Mariboru. Tako je Fotografski klub Ljubljana razstavljal najboljša slovenska dela, z namenom, da bi tudi tako spodbudila mariborske fotografske amaterje, da bi se organizirali po zgledu ljubljanskih v društvo.²⁶

Na likovnem področju ni zaostajala Ljudska univerza, ki je spomladi 1933 slovensko likovno umetnost predstavila v veliki kazinski dvorani. Prisotnost zastopnikov kulturne javnosti in oblasti, pa tudi besede Riharda Jakopiča so tej razstavi dajale poseben pomen.²⁷ Razstava je bila hkrati znamenje povezovanja Maribora v slovenski likovni razvoj.

V času Mariborskega tedna od 5. do 18. avgusta istega leta je Muzejsko društvo organiziralo tudi razstavo starih slik in skulptur, deloma iz svoje galerije, deloma iz zasebnih zbirk. Med starejšimi razstavljalci so lahko obiskovalci občudovali dela: Svobode, Hackla, Pistorja, Hohenberga, Hansona, Uitza, Amesederja, Roedlerja idr. Med modernimi avtorji pa dela Gvajca, Kosa, Sirka, Jiraka.

Čeprav je bila Brazda osrednje društvo likovnikov, se je leta 1933 povezala skupina slikarjev pod imenom Petorica. Tako so se slikarji Zoran Didek, Karel Jirak, Ivan Kos, France Košir in Albert Sirk prvič predstavili mariborskemu občinstvu konec leta 1933 v terasni dvorani hotela Orel. Koncept razstave Človek ceste in človek v naši pokrajini je odkrival socialno kritična hotenja avtorjev, ki pa so se zadovoljila bolj s pripovednostjo kot z vsebinskim in formalnim angažmajem.²⁸ O prvi slikarski razstavi kluba Petorice lahko preberemo v Mariborskem večerniku Jutra, 23. decembra 1933 sledeče: »V terasni dvorani hotela Orel se danes zaključuje

²⁵ PAM, MOM, št. škatle 346, št. spisa 26560. Umetniški klub Brazda – prošnja za nakup slik, 15. dec. 1931.

²⁶ Prva slovenska fotografska razstava v Mariboru, MVJ 6 (1932) 20. X., str. 2.

²⁷ Katalog Umetnostne galerije Maribor, Maribor 1970, str. 27–28.

²⁸ Naši mladi umetniki, Borba 1 (1933) 1, 7.XII., str. 3.

prva slikarska razstava novega mariborskega umetniškega kluba Petorice. Novi klub si je nadel nalogo hoditi skupna pota v slikarstvu, pota, ki vodijo k naši pokrajini in človeku v njej. Klub sestavljajo akademski slikarji profesorji Zoran Didek, Karel Jirak, Ivan Kos, France Košir in Albert Sirk, ki delujejo sicer v Mariboru, Celju, Ptuj in Sv. Lenartu v Slovenskih goricah. Razstava sama je dokazala, da je med člani kluba tudi tesna notranja vez in je bila zato morda najbolj enotna med vsemi dosedanji v našem mestu. Slikarji, ki so tu razstavili svoja dela, so večinoma že znani naši javnosti. Jirak, Kos in Košir so n.pr. razstavili svoja dela tudi že letos poleti o priliki prireditve Mariborskega tedna.²⁹

Na občnem zboru umetniškega kluba Brazda julija 1934 so za predsednika ponovno izvolili Radivoja Reharja. Določili so tudi program delovanja kluba in pozvali vse na Štajerskem živeče slikarje in kiparje, da se jim pridružijo.³⁰

18. marca 1934 se je mariborskemu občinstvu predstavil ljubljanski slikar Miha Maleš.³¹ Z razstavo grafik je napovedal pestro leto v katerem se je zvrstilo kar nekaj razstav.

Tako se je od 4. do 15. avgusta 1934 na III. Mariborskem tednu predstavil s kolektivno razstavo akademski slikar Anton Gvajc. Radivoj Rehar je v Mariborskem večerniku Jutra o razstavi med drugim zapisal: »Razstava zavzema prostorno sobo in obsega 66 slik, samih olj. Prof. Anton Gvajc nestor naših slikarjev v Mariboru, ima svojo smer, ki mu je gotovo prirojena in ji je zato ostal zvest skozi vse viharje zadnjih štiridesetih let, ki so pomenila v slikarstvu in sploh likovni umetnosti burno dobo revolucij.«³² Od 21. do 29. oktobra se je v Palači hranilnice Dravske banovine predstavil še Ante Trstenjak.

Po Gvajčevi in Trstenjakovi razstavi so se novembra mariborski umetniki predstavili v Ljubljani v Jakopičevem paviljonu. Razstavljali so Gvajc, Jirak, Kos, Košir, Sirk in Trstenjak. Razstava Mariborčanov pri kritiki ni bila najbolj sprejeta. France Stele je pohvalil le Trstenjaka.³³

Še pred koncem leta so se v kazinski dvorani predstavili tudi ljubljanski slikarji in kiparji. V organizaciji razstave Antona Kosa so razstavljali: Matija Jama, Matej Sternen, Anica Zupanc-Sodnik, Hinko Smrekar, Rihard Jakopič, Niko Pirnat, Ivan Zajc, Tine Kos, Fran Klemenčič, Albert Sirk, France Gorše, Peter Loboda, Ivan Vavpotič, Maksim Gaspari.

9. decembra istega leta je bila v veliki kazinski dvorani še otvoritev jesenske razstave članov Brazde. Razstavljali so France Košir krajine, Ivan Kos olja, akvarele in grafike, Albert Sirk olja, akvarele in grafike, Karel Jirak olja in pasteje ter Vladimir Stoviček več plastik. V Mariborskem večerniku Jutra lahko o otvoritvi razstave preberemo: »V nedeljo 9. t. m. je bila v veliki kazinski dvorani otvorena letošnja jesenska razstava našega mariborskega Umetniškega kluba »Brazde«. Številne predstavnike oblastev, društev itd. je pozdravil predsednik kluba, glavni urednik in pisatelj g. Radivoj Rehar. Razstava, ki vsebuje okoli 70 slik akademskih slikarjev Jiraka, Kosa, Koširja in Sirka ter več plastik akademskega kiparja Vladimira Stovička, je posrečeno aranžirana in kaže deloma stvari, ki jih je klub razstavil nedavno na svoji prvi uradni razstavi v Ljubljani, deloma pa tudi čisto nove, ki niso bile doslej še nikjer razstavljene. Franjo Košir je razstavil 8 slik, večinoma krajin (prevladuje Ptuj); Ivan Kos je zastopan z 20 slikami, olji, akvareli in grafikami, med katerimi so tudi portreti (podžupan

²⁹ Naša likovna umetnost. Prva slikarska razstava kluba Petorice, MVJ 7 (1933) 23. XII., str. 5.

³⁰ Brazda poživiljena, Slovenec 62 (1934) 147, 3. VII., str. 4. Občni zbor umetniškega kluba Brazda, Jutra 15 (1934) 3. VII., str. 4.

³¹ PAM, MOM, škatla št. 387, št. spisa 2509.

³² Umetniški klub Brazda, MVJ 8 (1934) 11. VIII., str. 4.

³³ Meta Gabršek-Prošenc, Likovno življenje med vojnama v Mariboru, Katalog Umetnostne galerije Maribor, Maribor 1984, str. 19.

in pisatelj Golouh, igralec Furijan itd.); Albert Sirk ima 15 olj, akvarelov in grafik in so zlasti zanimivi njegovi trije portreti (olje) pisatelja Reharja, pesnika Kocijančiča in igralca Danila; Karel Jirak je zastopan z 18 olji in pasteli, večinoma portreti (Skrbinšek, Rehar, Udovičeva itd.); Vladimir Stoviček je pa razstavil več plastik (bron, les in mavec) in se lepo predstavil mariborski javnosti.³⁴

Že spomladi naslednjega leta (1935) so člani mariborske Brazde gostovali v Murski Soboti (10. do 18. marca) in v Celju (24. marca do 7. aprila). V Celju so se predstavili v Mali dvorani Celjskega doma Anton Gvajc, Karel Jirak, Ivan Kos, France Košir, Zoran Mušič, Albert Sirk, Vladimir Stoviček in gosta Dore Klemenčič ter Cvetko Ščuka. To je bila prva razstava s katero so se mariborski umetniki predstavili v Celju. Razstava v Celju pa je bila le ena izmed razstav v nizu gostovanj, ki so jih načrtovali člani Brazde.

Jeseni istega leta so se slikarji in kiparji Brazde, med njimi Karel Jirak, Ivan Kos, France Košir, Zoran Mušič, Albert Sirk in Ante Trstenjak ter kiparji Gabrijel Kolbič, Josip Sarnic in Vladimir Stoviček spet predstavili Mariborčanom. Razstava, ki jo je odprl pisatelj dr. Ivo Šorli, je bila najbogatejša izmed vseh dotedanjih razstav Brazde, tako po številu razstavljalcev, kakor tudi po kvaliteti razstavljenih del.³⁵ Poročevalec v Mariborskem večerniku Jutra je o četrti razstavi Brazde zapisal sledeče: »Naposled se je z idealizmom in požrtvovalnostjo naših likovnih umetnikov vendarle posrečilo ustvariti tudi iz Maribora torišče in središče uveljavljenja slovenskega slikarstva ter kiparstva. O tem nam pričajo redne razstave »Brazde« in njenih gostov, priča nam pa še posebno sedanja četrta, ki je po številu razstavljalcev najbolj raznolika in po kvaliteti del nedvoumno najboljša od dosedanjih domačega kluba. Saj nam kaže kar slike šestih slikarjev ter kipe treh kiparjev.«³⁶ Z razstavami v Mariboru in po Sloveniji se je Brazda močno uveljavila in tako postala postopoma pomemben dejavnik slovenskega umetniškega ter sploh kulturnega ustvarjanja in udejstvovanja. Leto 1935 pa je pomembno tudi po tem, da je bil ustanovljen Umetniški klub, ki je do okupacije povezoval v Mariboru vse kulturne dejavnosti od glasbe do literature, od likovne umetnosti do gledališča. Izbrane prireditve in nagrajevanje umetnikov na Umetnostnih tednih v letih 1937, 1939 in 1940 so bile močna vzpodbuda tudi za likovne ustvarjalce v mestu. Mariborski občinski očetje so namreč imeli nekaj smisla tudi za likovno umetnost, da so umetnikom omogočili študijska potovanja, da so nagrajevali njihova dela in jih tudi odkupovali.³⁷

V letu 1936 moramo omeniti tri pomembne razstave. Tako je bila od 21. maja do 1. junija v kazinski dvorani razstava slovenske likovne umetnosti, kjer so bili zastopani predvsem slovenski impresionisti z Rihardom Jakopičem na čelu.³⁸

V času Mariborskega tedna (od 1. do 9. avgusta) je Brazda pripravila posmrtno razstavo Antona Gvajca, ki je umrl leto prej v Brežicah (rojen je bil l. 1865 v Ljubljani). S posmrtno razstavo so se mariborski umetniki poslovlili od nekdanjega predsednika »Groharja«. Gvajc, ki je študiral najprej arhitekturo in nato še slikarstvo na dunajski akademiji, se je kot begunec iz Trsta, kjer je poučeval risanje, l. 1920 naselil v Mariboru in se kmalu pridružil klubu Grohar. Gvajc se je posvečal predvsem portretu, žanru in krajini in je v Mariboru samostojno razstavjal večkrat, tako l. 1922, 1927, 1930 in 1934.

³⁴ Otvoritev razstave kluba Brazde, MVJ 8 (1934) 10. XII.

³⁵ Slikarska in kiparska razstava Brazde, MVJ 9 (1935) 251, 4. XI., str. 2.

³⁶ Slikarska in kiparska razstava Brazde, MVJ 9 (1935) 4. XI.

³⁷ Maja Vetric, Kratek zgodovinski pregled. Novejša umetnost v severovzhodni Sloveniji. Maribor 1970, str. 23–30.

³⁸ Ljubljanski slikarji razstavljajo, Jutra 17 (1936) 115, 19.V., str. 5. PAM, MOM, št. škatle 423, št. spisa 7281.

V novembru pa je v Beli dvorani Uniona potekala V. razstava »Brazde«. Razstavljali so Jirak, Kos, Mušič, Slapernik, Stoviček, Trstenjak in Sirk.³⁹

Maja naslednje leto je potekala v kazinski dvorani umetniška razstava Alberta Sirka.⁴⁰ To je bila prva Sirkova samostojna razstava v Mariboru. Albert Sirk, ki se je rodil leta 1887 v Sv. Križu pri Trstu se je šolal v Benetkah na Accademii od Instituto di Belle Arti. Kot profesor risanja je najprej služboval na gimnaziji v Trstu, nato pa je, kot toliko drugih Primorcev pribežal na Štajersko, kjer je v letih 1930 – 1937 poučeval na meščanski šoli v Sv. Lenartu v Slovenskih goricah, nato pa do vojne na gimnaziji v Celju. Velja omeniti, da je leta 1937 prejel II. nagrado na I. Umetnostnem tednu v Mariboru, prav tako drugo nagrado pa je prejel tudi na III. Umetnostnem tednu leta 1940. Meta Gabršek-Prosenc je o njegovem delu zapisala: »Ljubil je bogastvo barv in tonskih prehodov, vrvež razgibanih teles, folklorno motiviko ter spretno uporabljal menjavo svetlobe in sence. Izredno priljubljen med ljudmi, njegov opus ne pozna večjih razvojnih skokov in zablesti predvsem v nekaterih pikturalno dognanih marinah ter akvarelih prozno čistih barv«. ⁴¹

V času od 21. novembra do 9. decembra 1937 je v Veliki kazinski dvorani potekal I. Umetnostni teden. V napovedi dogodkov je poročevalec v Mariborskem večerniku Jutra 19. novembra zapisal: »Zunanji okvir tega umetnostnega tedna tvori slikovit in bogat program, ki obsega umetnostno razstavo z otvoritvijo dne 21. t. m. ob 11. uri, kjer razstavljajo mariborski likovni umetniki Franjo Golob, Karel Jirak, Ivan Kos, Albert Sirk, Vladimir Štoviček in Zoran Mušič. Nadalje literarni večer v sredo 24. t. m. ob 20. uri v dvorani Ljudske univerze. Na tem večeru bodo brali svoja dela dr. Ivo Šorli, dr. Ivan Dornik, Ivan Potrč, Radivoj Rehar, Anton Ingolič in drugi. Glasbeni del bo zastopna z velikim godalnim in vokalnim koncertom dne 26. t. m. v veliki unionski dvorani, pri katerem sodelujejo poleg Ljubljanskega godalnega kvarteta še pevska društva Glasbena matica, Maribor, Jadran ter Drava in na katerem bodo izvajali dve nagrajeni še neizvajani deli. Ob zaključku tedna dne 27. t. m. pa bo v Narodnem gledališču premiera treh dr. Šnuderlovih skečev pod naslovom Lopovščina in sicer v režiji J. Koviča. Po predstavi pa bo zaključeni večer, na katerem se bodo razglasile odločitve posameznih žirij za najboljša dela mariborskih umetnikov na področju književnosti, slikarstva, glasbe, igranja s priključeno razdelitvijo razpisanih nagrad«. ⁴² Iz zapisa je razbrati, da je bil I. Umetnostni teden zamišljen precej velikopotezno. Številne prireditve so prikazale obseg umetniške produktivnosti različnih umetnostnih področij, ki jih je predstavljal in združeval po posameznih zastopnikih Umetniški klub. Pobuda, izvedba in sploh uspešnost prireditev je pokazala, da je Maribor postal pravo kulturno središče. Te kulturne prireditve so bile še kako dobrodošle v obmejnem Mariboru, prav tako pa bi bile tudi danes, v povsem drugačnih časih. V skupini slikarjev je prejel prvo nagrado v višini 1.500 din Zoran Mušič za sliko Ljubljanca, drugo nagrado v višini 1.000 din je prejel Albert Sirk za Bakerski zaliv, tretjo v znesku 500 din pa Ivan Kos za Pohabljenca. Podelili pa so tudi potovalno nagrado, ki jo je prejel Karel Jirak.

Marca leta 1938 je v Kazinski dvorani razstavljala Dore Klemenčič. To je bila njegova prva samostojna razstava, sicer pa se je v obdobju od leta 1935 do 1939 skupaj z Rajkom Slapernikom in Klavdijom Zornikom občasno pridružil razstavam Brazde. Vsi trije so veljali za predstavnike zmerne smeri kolorističnega realizma. Klemenčič, ki je bil rojen leta 1911 v

³⁹ Piramida, št. 8, dec. 1936.

⁴⁰ Sirk razstavlja v Kazinski dvorani, MVJ 10 (1937) 19.V.

⁴¹ Meta Gabršek-Prosenc, Likovno življenje med obema vojnama v Mariboru – prvo desetletje, Katalog Umetnostne galerije Maribor, Maribor 1984, str. 20.

⁴² MVJ 10 (1937) 19.XI. Mariborski »Umetnostni teden«, Obzorja (1938) 5–6, str. 192–193.

Galiciji pri Celju in je leta 1934 diplomiral na umetniški akademiji v Zagrebu, je bil odličen risar in ustvarjalec, ki je v likovno ustvarjalnost vnesel tudi socialno komponento.

Resnično reprezentativno zastavljena razstava slovenske sodobne umetnosti pa je bila ob dvajsetletnici osvoboditve, ko je Umetniški klub organiziral prvo reprezentativno slovensko razstavo likovnih umetnikov.⁴³ Prva reprezentativna razstava slovenskih umetnikov leta 1938 v Mariboru ni bilo prvo gostovanje ustvarjalcev iz drugih krajev Slovenije v Mariboru. Res pa je, da v tako reprezentativnem številu in s takimi imeni slovenska likovna umetnost v Mariboru še ni nastopila pred letom 1938. V napovedi razstave lahko v Mariborskem večerniku Jutra 20. maja preberemo: »V okviru letošnjih proslav dvajsetletnice osvobojenja priredi Umetniški klub v Mariboru ob koncu pomladi v vseh unionskih dvorinah razstavo slovenskega slikarstva in kiparstva, ki bo po obsegu in pomenu največja od dosedanjih ne samo pri nas, ampak v Sloveniji sploh. Na razstavi bodo zbrana dela skoraj brez izjeme vseh slovenskih slikarjev in kiparjev sedanosti, od impresionistov do najmlajših surrealstov. Ker bodo dela pregledale posebne žirije strokovnjakov, bo razstava tudi v kvalitetnem oziru prvovrstna. S to razstavo se predstavi Mariboru prvič vse sodobno slikarstvo in kiparstvo Slovenije, zato bo dogodek, ki ne bo privabil samo domačinov, ampak tudi tujce, saj je zaproseno tudi že za polovično voznino na vseh naših železnicah. Maribor, ki je šele po osvobojenju dobil umetnostne razstave, je videl doslej že dela mnogih naših umetnikov, nikoli pa še ni imel pregleda čez našo umetnost kot celoto. Pa tudi Ljubljana sama zaradi nesoglasij med umetniki doslej še ni mogla organizirati prireditve v tako velikem obsegu in taki popolnosti.«⁴⁴ Iz teksta lahko razberemo, da so bila na razstavi zbrana najpomembnejša dela vseh takratnih pomembnejših slovenskih slikarjev in kiparjev, od impresionistov do najmlajših surrealstov. Razstava, na kateri je bilo zbranih nad 150 umetniških del, pa je opozorila tudi na vso različnost tedanjih slovenskih likovnih pogledov, hkrati pa je gotovo prinesla predvsem mlajšim mariborskim umetnikom vzpodbudo in zaupanje v lastno iskanje v smeri modernega kolorizma (Maks Kavčič). Prav na tej razstavi pa prvič v severovzhodni Sloveniji srečamo tudi dela Franceta Miheliča. Razstava je bila pomembna tudi zato, ker je s to razstavo Maribor prvič predstavil sodobno slikarstvo in kiparstvo Slovenije.

Ob koncu leta so se slikarji združeni v klubu Brazda predstavili še na tradicionalni jesenski razstavi, tokrat v mali dvorani Sokolskega doma (Unionska dvorana).⁴⁵ V novo imenovani mali dvorani Sokolskega doma so razstavljali Karel Jirak, Maks Kavčič, Ivan Kos, Zoran Mušič in Franc Ravnika. Razstavo je odprl predsednik kluba Radivoj Rehar, ki je v svojem govoru poudaril potrebo, da dobi Maribor čimprej razstavni paviljon in zadostno število ateljejev. Obljubil je, da bosta Umetniški klub in Brazda pripravila konkretno akcijo za uresničenje te dvajset let stare potrebe Maribora.⁴⁶ Radivoj Rehar je vprašanje mariborskega razstavnega paviljona sprožil tudi v časopisju. Žal je bolj konkretne akcije prekinila vojna. Maribor je moral počakati vse do 7. februarja 1954, ko je bila preurejena zgradba v Strossmayerjevi ulici 6 odprta za galerijsko dejavnost.

Marca 1939 se je v Beli unionski dvorani na prvi samostojni razstavi predstavil še Gvajčev učenec in Cotičev nečak Zlatko Zei. Rojen v Trstu leta 1908 je v svojem likovnem delovanju ostal zvest svojim koreninam. V njegovih delih namreč prevladuje tipično primorski likovni svet.

⁴³ Sergej Vrišer, Likovna dejavnost v Mariboru, Maribor skozi stoletja. Razprave I. Maribor 1991, str. 631.

⁴⁴ Razstava likovne umetnosti v Mariboru, MVJ 11 (1938) 114, 20. V., str. 3.

⁴⁵ Ob tem še kratka zanimivost. Unionska dvorana je bila zgrajena leta 1911 (Götzova dvorana). 9. junija 1938 se je delniška družba pivovarne Union odločila prodati dvorano z vrtem ob Aleksandrovi cesti (današnji Partizanski) Sokolu Maribor matica. To je povzročilo ne malo težav Glasbeni matici in tudi prirediteljem likovnih razstav.

⁴⁶ Razstava mariborskih likovnih umetnikov otvorjena, MVJ 11 (1938) 9. XII. Likovna umetnost v Mariboru, Jutra 19 (1938) 294, 20. XII., str. 7.